

1950 Seçim Kanunu

Türkiye’de, tek parti döneminin sonlarına doğru Mebus Seçimi Kanunu’nu çıkarıncaya kadar “İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkat” ek ve değişiklikleriyle birlikte uygulanmıştır. 1942 yılında çıkarılan bu Kanun da uzun ömürlü olamamış ve hem iç hem de dış dinamiklerin etkisiyle çok partili yaşama geçişle birlikte 05.06.1946 tarihli ve 4918 sayılı “Milletvekilleri Seçimi Kanunu” ve ardından 16.02.1950 tarihli ve 5545 sayılı “Milletvekilleri Seçimi Kanunu” çıkarılmıştır. Belirtmek gerekir ki 1950 seçim Kanunu’nda yapılan değişikliklere neden olan eleştiriler, 1946 yılında çıkarılan Kanun’un görüşmeleri sırasında da güçlü biçimde dile getirilmiştir. Bu eleştiriler, 1946-1950 yılları arasında değişik bağlamlarda tekrarlanmıştır. Dolayısıyla 1950 Seçim Kanunu’nu anlamak için öncelikle 1946 Seçim Kanununa karşı çıkış gerekçelerinin ve 1946 Seçim Kanunu değişikliğinden sonra yaşanan gelişmelerin ana hatlarını hatırlamak gerekir. 1946 Seçim Kanunu’na şu temel gerekçelerle karşı çıkmıştı:

- Bucakların seçim şubesi olmaktan çıkarılarak her beşyüz kişi için bir seçim bürosu kurmak, ilk bakışta seçim sandığını seçmenin ayağına götürmek ve seçimi bir gün içinde tamamlamak yönünden olumlu görülse de, sandıkların yaygınlaştırılması, sandıklar üzerinde denetim yapmayı güçleştirecek ve bu da serbest seçim ve sandık güvenliğini ortadan kaldıracaktır.
- *Yurttaş sandık başına gelinceye kadar bekçinin, muhtarın, jandarma ve polis, her sınıftan, idare âmir ve memurunun ve iktidar partisinin belediyede seçim kurulu, seçim komisyonu aza ve reisi olarak otorite kullanan mensuplarının derece derece elinden geçmekte* ve bunlar seçmen davranışı üzerinde etkili olmaktadır.
- Seçim kanununda yargı denetiminin öngörülmemiş olması büyük eksikliklerdir.
- Millet iradesinin ortaya çıkabilmesi için, sonuçlara müdahale edecek olanları durdurmaya yönelik bir “fren” öngörülme zorundadır; kişiler ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar işbaşında bulduklarında, bir fren bulunmadığı takdirde kötü bir uygulama ortaya çıkacaktır.

CHP, 1946 Seçim Kanunu’nu çıkardıktan sonra güçlendiğini gördüğü DP’nin örgütlenmesine fırsat tanımamak için 10 Haziran 1946 tarihinde, toplam 455 üyenin 381’inin oyuyla erken seçim kararı almıştır. Böylece 1947 seçimleri 21 Temmuz 1946’da yapılmıştır. Seçimlerde yukarıda aktarılan eleştiriler haklı çıkmış ve 1946 Seçim Kanunu’nun gizli oya, açık sayım ve döküme, itirazların tarafsız denetimine ilişkin yetersizlikleri, seçimlerin “Şaibeli Seçim” damgasını yemesine neden olmuştur. Seçim sonuçlarına göre CHP 397, DP 61 ve Bağımsızlar 7 milletvekili çıkarmıştır. Ancak bu seçimler DP’nin başarısızlığını yansıtmamıştır, çünkü DP 465 milletvekilliği için sadece 273 aday gösterebilmiştir.

“Şaibeli Seçimler” iktidar ile muhalefet arasındaki gerginliği artırmış ve İnönü, sertlik yanlısı Recep Peker’i Başbakanlığa atamıştır. Güvenoyu görüşmelerinde, muhalefetin, hükümet programını okumak için istediği iki gün reddedilmiştir; DP’liler toplantıyı terkederek gensoru önergesi vermiş ve ardından sokağa yönelerek 7 Ocak 1947 tarihli Birinci Kongresi’nde “Hürriyet Misakı”nı yayımlamışlardır. Misak vatandaş hak ve hürriyetlerine zarar verici nitelikte ve Anayasa’ya aykırı kanun hükümlerinin kaldırılması; vatandaşların oylarının güvenlik ve dokunulmazlığını sağlanması; millî egemenlik ilkesinin güvence altına alınması amacıyla seçim kanununda değişiklik yapılması; Cumhurbaşkanlığı ile fiili parti başkanlığının bir kişide birleşmemesi esasının kabul edilmesi ve idarenin tarafsızlığının sağlanmasını içermektedir. Kongre’de, bu istemler karşılanmadığı takdirde “Sine-i Millet’e dönme kararı alınmıştır. Peker’in bu tehdidi “komünist taktiği” olarak nitelemesi gerilimi tırmandırmıştır. Gerilimi yatıştıran, liberal rejimi kurumsallaştırmak ve bu amaçla kendisini iktidar muhalefet çekişmesinin dışında konumlandırmak hedefine sahip “[12 Temmuz Beyannamesi](#)”ni (1947) yayımlayan İnönü olmuştur. Beyanname’ye göre *Muhalefet güvence içinde*

yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih bulunacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih olacaktır. Büyük vatandaş külesiyse, iktidarın bu partinin ya da öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı içinde düşünecektir. Bildirge'nin hedefine uygun biçimde, CHP içinde, Peker'e karşı, Erim'in başını çektiği genç milletvekilleri "35'ler Hareketi"ni başlatmış ve sonuçta Peker istifa etmek zorunda kalmıştır. Aynı gerilimin DP içindeki kaynağı olan sertlik yanlıları da DP yönetimini yumuşaklıkla suçlamış ve bu durum Mart 1948'de bazı milletvekillerinin parti üyeliğine son verilmesi ve istifalarla sonuçlanmıştır. Partiden ihraç edilen ya da istifa eden bu üyeler önce Müstakil Demokratlar Grubunu oluşturmuş ve ardından 20 Temmuz 1948'de Fevzi Çakmak'ın liderliğinde Millet Partisini kurmuşlardır. Beyanname'nin sonucu iki partideki sertlik yanlılarının tasfiyesi ve ılımlı bir havanın esmeye başlaması olmuştur. Bu yüzden de Beyanname'nin *muhalefet partilerinin faaliyet özgürlüğü ve Halk Partisi ile eşitlik kazandığı ve ...siyasi ortama barış getirdiği...*, *partilerarası ilişkileri normalleştirdiği*", "*Türkiye'de parlamenter hükûmetin pürüzsüz olarak işlemesine çok yardımcı olduğu* genel kabul görmüştür. Ancak kısa zaman içinde seçim kanunu tartışmaları nedeniyle ortam yeniden gerilmeye başlamıştır. DP, dürüst seçimi güvenceye alan ve seçimlerde yargı denetimi getiren seçim kanunu değişikliği yapılmadığı sürece seçimleri boykot edeceğini açıklamıştır.

DP'nin "Şaibeli Seçim" iddialarından sonra yargı denetimi içeren dürüst seçim istekleri sürekli gündemde kalmıştır. 1947 Eylül'ünde kurulan Hasan Saka hükûmeti Ocak 1948'de yeni seçim kanunu çalışmalarını başlatmıştır. Hazırlanan tasarı DP grubu tarafından yetersiz görülmüş ve DP yeniden muhalefetini sertleştirmeye başlamıştır. 1948 Seçim Kanunu Değişiklikleri Temmuz ayı başında görüşülmeye başlanmış ve 9 Temmuz 1948 tarihinde 5253 sayılı "Milletvekilleri Seçimi Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair Kanun" kabul edilmiştir. Kanun, önceki kanunun çıkarılması sırasında dile getirilen çeşitli eleştirileri kısmen karşılamaktadır. Bu amaçla 1946 yılında çıkarılan Kanunun 8 maddesi değiştirilmekte ve Kanuna 3 ek madde eklenmektedir. 1948 değişikliklerinin önemlileri şöyle özetlenebilir:

1. Kanundaki *Pusulaları yazmak veya yazdırmak için seçim komisyonunca münasip bir yerin önceden hazırlanmış bulunması lâzımdır*" biçimindeki hükmün "*gizlilik ilkesi sağlamadığı* yönündeki eleştirileri karşılamak için *Seçim komisyonu, seçmenlerin, içinde oy pusulalarını yazmaları ve zarfa koymaları için seçmen adedine göre münasip görülecek miktarda kapalı oy yerleri hazırlar. ...Seçmenin oy pusulasını kimse görmeden kapalı oy yerinde-zarfa koyması mecburidir... Parti ve adaylar isterlerse bu kapalı oy yerlerinde adaylarının ve kendilerinin isimlerini muhtevi puslalar da bulundurabilirler.* Böylece 1948 değişikliğiyle "gizli oy" prensibi güçlendirilmiştir.
2. 1946 düzenlemelerinde parti müşahitlerinin "oyların sandığa atılması ve açılıp tasnif edilmesi sırasında" hazır bulunmalarına izin verilmişken 1948 değişikliklerinde "bütün tutanakların düzenlenmesi ve birleştirilmesi sırasında" da hazır bulunmaya izin verilmiş ve sandık başında bulundurulabilecek müşahit sayısı ikiye çıkarılmıştır. Böylece tutanakların düzenlenmesi ve birleştirilmesi sırasında yolsuzluk yapılmasını önleyecek düzeyde "*açık sayım ve döküm*" ilkesi benimsenmiştir.
3. Seçim kurullarına "ilçe merkezinde teşkilâtı bulunan ve seçime katılacak olan siyasi partilerden kur'a ile ayrılacak ikisinden her birinin tâyin edeceği birer üye" seçim kurullarına alınarak bu kurullar demokratikleştirilmeye çalışılmıştır.
4. Ek 1 inci maddede yapılan düzenlemelerle vali ve kaymakamlar dâhil olmak üzere Seçim Kanununda yazılı seçim suçlarından birini işleyenlerin, sıfat ve memuriyetleri ne olursa olsun haklarında umumi hükümler dairesinde kovuşturma yapılacağı öngörülmüştür. Böylece açık sayım ve döküm ile gizlilik ilkelerinin yanında bir

miktar yargı denetimine de yer verilmiştir.

Olumlu yönleri bulunmakla birlikte seçim işlerinin yargı organlarının gözetiminde yapılmaması, seçim işleriyle görevli kurulların siyasal iktidarın etkisinde olması gibi nedenlerle düzenleme yetersiz bulunmuştur. Bunun üzerine DP 13 Ağustos 1948 tarihinde yapılan yerel seçimler ile 17 Ekim 1948 tarihinde yapılan ara seçimleri boykot etmiştir. Bu gerilim üzerine 19 Ocak 1949 tarihinde ikinci Saka hükûmeti istifa etmiş ve onun yerine Şemsettin Günaltay hükûmeti kurulmuştur. Günaltay'ın birçok alanda geri adım atarak uzlaşma arayışına girmesine rağmen 20 Haziran 1949 tarihli DP'nin İkinci Büyük Kongresinde "Millî Teminat Andı" kabul edilmiştir. Anda göre *anti-demokratik kanunlar değiştirilmez, seçim kânunu emniyet verecek ve adlî teminâtı ihtivâ eden bir şekle konmaz, ...21 Temmuz metodlarının önümüzdeki umumi seçimlerde de tatbikine kalkışılacak olursa* bu *"kuvvet darbesi, millet ve vatandaş haklarının ihlali sayılacak ve meşru hakların ve meşruiyetin müdafaası* gündeme gelecektir. Bir başka anlatımla seçin hilesi yapılmasına ilişkin mevzuat değiştirilmez ve seçim hilesi yapılırsa halk meşru müdafaa hakkını kullanacaktır. Bu müdafaa yasal yollarla yapılacak ama hile yapan yönetim milletin husumetiyle karşılaşacaktır. CHP burada geçen husumet sözcüğünden hareketle "Millî Teminat Andı'nı "Millî Husumet Andı" şeklinde adlandırmıştır. Muhtemelen bu Andın da etkisiyle 1950 seçimlerinden önce bir seçim kanunu değişikliği daha yapılmıştır. DP'nin seçim kanunu değişikliği yönündeki son önemli hamlesi 16 Ekim 1949 ara seçimlerini boykot etmek olmuştur.

DP'nin 1946 seçimleri sonrasında seçim kanununa yönelik kesintisiz, çok hamleli ve kararlı muhalefeti sonuç vermiş 1950 yılında bir Tasarı hazırlanmıştır. Komisyon sözcüsü Tasarının hazırlanma yöntemini şöyle açıklamaktadır:

Hükûmet teknik bir heyete bir ön tasarı hazırlatmıştır. Tasarıyı üniversitelerin, baroların, Yargıtay ve Daniştay'ın değerli ve salâhiyetli mümessillerine tetkik ettirmiştir. ... ilim Heyetinin hazırladığı tasarı... bâzı tadillerle ...Meclisine takdim etmiştir. Komisyon teknik heyet ve ilim Heyeti tasarılarını ve gerekçelerini tap ve tevzi ettirdi. Hükûmet tasarısını esas alarak diğer tasarılar ve gerekçelerinden de faydalanarak, Yüksek Huzurunuza sunduğu tasarıyı hazırladı.

Bu açıklamalar CHP'nin DP'nin itirazları doğrultusunda demokratik bir sistemi güvence altına alacak bir seçim kanunu hazırlama noktasına geldiğini göstermektedir. Aslında 1948 Kanunu değişiklikleri "gizli oy" ve "açık sayım ve döküm" yönünde sağlanmış önemli bir ilerlemeyi temsil etmektedir. Ancak seçim kurullarının yapısı ve seçimlerin yargı organının gözetiminde yapılmaması eksiklik olarak görülmüş ve bu eksikliğin giderilmesi için yoğun itirazlar sürdürülmüştür. İşte bu itirazların sonucunda "teknik bir heyete" tasarı hazırlama görevi verilmiş ve bu tasarı "üniversitelerin, baroların, Yargıtay ve Daniştay'ın değerli ve salâhiyetli mümessillerine" incelettirilmiştir. Tutanaklardan anlaşıldığı kadarıyla hükûmet *hazırlanacak Seçim Kanununun şu veya bu partinin hazırladığı, şu veya bu Hükûmetin politik mülâhazalarla, hazırlayıp getirdiği bir metin olmasını* ve *"kendi imkânlarıyla, kendi idare ve politika mekanizması içinde hazırlanmış bir tasarı olarak Meclise getirmek"* istemediğinden *Mecliste temsil edilen bütün partilerin mutabakat halinde bulunmalarını önermiş* ancak diğer partiler *"bundan istinkâf edince, başka bir yola gitmeye mecbur* kalmıştır. Bu yüzden yukarıda açıklanan yöntemle hazırlanan Tasarının Komisyonadaki görüşmeleri sırasında muhalefet partileri de görüşmelere katılmış ve Tasarının olgunlaştırılması yönünde katkılar yapmışlardır.

16 Aralık 1949 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulan Tasarı 162+2 (geçici) maddeden oluşmaktadır. Geçici komisyon raporu 2 Şubat 1950'de sunulmuş ve madde sayısı 171+7 (geçici) maddeye çıkarılmıştır. Genel Kurul'da herhangi bir madde eklenmediğine bakarak ana değişikliklerin komisyonda yapıldığı sonucuna ulaşılabilir. Genel Kurul 7-10 Şubat arasındaki 40, 41, 42 ve 43 üncü Birleşimlerinde Tasarı üzerindeki birinci görüşmelerini tamamlamış ve 16 Şubat'ta

yaptığı ikinci görüşmede Tasarıyı kanunlaştırmıştır. 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu 21 Şubat 1950 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun görüşmelerine ve içeriğine ilişkin olarak aşağıdaki başlıklar altındaki saptamalar yapılabilir.

1946 Seçim Kanunu tartışmaları sırasında muhalefet tarafından nispi temsil sistemi önerilmiş ancak kabul edilmemişti. 1950 Kanunun görüşmeleri sırasında “Çoğunluk (Ekseriyet)- Nispi Temsil İkilemi” konusundaki tartışmaların Komisyonda yapıldığı görülmektedir. Komisyon raporunda bu konuda şunlar söylenmiştir:

- Ekseriyet usulünün memleketimiz şartlarına daha uygun olması,
- Nispi temsilin tatbikatta büyük mahzurlar doğurma eğiliminde olması,
- Ekseriyet usulünün son derece sade nispi temsilin hayli karışık hesap ameliyelerine ihtiyaç göstermesi,
- Ekseriyet usulünde vatandaşların seçim ameliyelerine kolaylıkla akıl erdirebilmesi,
- Ekseriyet usulünde en çok oy alanın milletvekili olması ve bunun halkın adalet duygularına uygun düşmesi,
- Ekseriyet usulünde kendisini halka sevdirmiş şahsiyet sahibi kimselerin seçilmesi mümkünken, nispi temsilde ise bir partiye intisap etmemiş birinin seçilmesinin mümkün olamaması,
- Nispi temsil usulünde milletvekillerini seçmenlerden ziyade parti zımmatlarının seçmesi,
- Nispi temsilde milletvekili seçilenlerin teşri hayatı müddetince parti müdiranından arzular dışında hareket edememeleri,
- Nispi temsilin yeni Devlet adamları yetişmesini güçleştirmesi,
- Yeni gelişmekte olan demokrasimiz bakımından, halkımızın oyunu şahsını yakından tanıdığı ve güvendiği kimselere vermeyi tercih etmesi,
- Nispi temsili kabul edinceye kadar birkaç büyük partiye sahip olan Avrupa memleketlerinde nispi temsil usulünden sonra parti sayısının aşırı ve tehlikeli bir surette artması,
- Siyasi partilerin artmasının meclislerde mütecanis bir ekseriyetin teşekkülüne mâni olmak suretiyle müstakar ve sağlam Hükümetlerin kurulmasını imkânsız kılması; sık sık buhranlar olması, bazan kabine teşkil edilememesi; muayyen bir programın tatbikini devamlı bir kalkınmayı imkânsız kılması; bizde Meclisin feshi hakkı da icra kuvvetinde mevcut olmadığından halli imkânsız siyasi buhranların doğacak olması.

Komisyon raporunda dile getirilen bu görüşlerin çeşitli yönlerden sorunlu olduğu söylenebilir. Çünkü seçmenler ile seçilenlerin doğrudan ilişkili olmasını sağlayan “geniş bölge” ya da “listeli çoğunluk” sistemi değil, “dar bölge” çoğunluk sistemidir. Hem nispi temsil sistemi hem de listeli çoğunluk sisteminde seçilecek sayıda milletvekilinin ismi bulunmaktadır ve seçmenin her iki listeyi tanıma olasılığı eşittir. İki sistem arasındaki temel fark, çoğunluk sisteminde listedeki milletvekillerinin tümü seçilirken, nispi temsilde sadece bazılarının seçilmesidir. Aynı şekilde parti listelerinin parti liderleri tarafından belirlenmesi yönünden iki sistem arasında hiçbir fark yoktur. Dolayısıyla yukarıda ekseriyet sisteminin “avantajı” olarak ileri sürülen hususların çoğu, Tasarıda yer verilmeyen “dar bölge” seçim sistemine ilişkindir. Yukarıdaki gerekçeler arasında teoriyle bağdaşan tek isabetli argüman nispi temsil sisteminin küçük siyasal partilerin de temsiline olanak tanıyarak hükümet istikrarını olumsuz etkileme olasılığıdır.

Tasarı bir “dar bölge sistemi” önermemekle birlikte Komisyon gerekçesinde bu sistemin avantajları çoğunluk sisteminin avantajları olarak kullanılmıştır. Genel Kurul görüşmelerinde “dar bölge sistemi”nin yararlarından dolayı olarak söz edilmiştir. Özellikle İstanbul’da fazla sayıda milletvekilli çıkarıldığı ve bu yüzden seçmenle temsilci arasındaki bağın koptuğu ileri sürülmüş ve burada birden fazla seçim çevresi yaratılması önerisi getirilmiştir. İlim heyeti raporunda da nüfusu 150.000’i geçen illerle ilgili farklı seçim çevreleri düzenlenmesi önerisinde bulunulduğu

ileri sürülmüş ve bu çerçevede “dar bölge sistemi”nin avantajlarından söz edilmiştir. Ancak Komisyon’un tasarının bütünlüğünün bozulması yönündeki endişesini bildirmesi üzerine her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmiştir (m. 2). İllerden çıkarılacak milletvekili sayısı konusunda değişikliğe gidilmemiştir (m.4).

Kanunun ilk maddesi seçime ilişkin temel ilkeleri içermektedir. Bu ilkeler liberal demokratik sistemlerde yer alan temel kuralları içermektedir:

Milletvekili seçimi tek derecelidir ve ekseriyet usulüne göre genel, eşit, gizli oyla yapılır. Oy serbest ve şahsidir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır (m. 1).

Bu ilkeler ilk defa ayrı bir maddede açıkça düzenlenmiş ve bunlara demokratik bir öz kazandırılmıştır. Gizli oy ilkesi 1946’da son derece sınırlı biçimde yer almış ve 1948 değişikliğinde bu konuda ileri bir adım atılmıştı. Kanun bu konuda yeni düzenlemeler yapmıştır.

Oy pusulasının kapalı oy verme yerinde zarfa konulup kapatılması mecburidir. Bu maksatla sandık kurulu, seçmenin matbu bir oy pusulasında dilediği adayları tesbit ederek veya yeni bir oy pusulası yazarak zarflaması, yahut da önceden hazırlıyacağı oy pusulasını zarfa koyması için oy serbestliğini ve gizliliğini sağlayacak lüzumu kadar kapalı oy verme yeri hazırlar (m. 91).

“Seçmenin içerisinde oy pusulası koyup kapatacağı zarflar tek biçim ve renkte ve içindeki oy pusulası fark edilmeyecek surette Hükûmetçe hazırlatılır (m. 90).

Böylece oyların sadece kapalı yerde zarfa konması yeterli görülmemiş, şeffaf olmayan bir zarf kullanılması ve zarfın kapatılması da zorunluluğu getirilmiştir. Kanunda ayrıca oyların kullanacağı kapalı yerin özellikleri içinde kalem bulundurulması zorunluluğuna varacak düzeyde ayrıntılı olarak belirlenmiştir (m. 92).

Yeni sistemde 1946’da olduğu gibi bloke listeli sistem yerine karma listeli sistemi benimsemiştir: Maddeye göre *Seçmen, dilediği adayları yazarak oy pusulası doldurmakta serbest olduğu gibi matbu oy pusulasında yazılı isimlerden dilediğini söylebilir ve yerlerine başka adayların isimlerini yazabilir (m. 89).*

Bu dönemde seçim kanunlarında benimsenen çoğunluk sistemi nedeniyle parti liderleri yönünden bir sorun oluşmaktaydı. Partinin önemli şahsiyetleri listenin ön sırasında yer alsalar bile, liste bir bütün olarak kazandığından ya da kaybettiğinden seçilememe ihtimalleri yüksekti. Bu yüzden de bu kişilerin seçilme olasılığını artırmak için 1946 Seçim Kanununda bir kişinin birden fazla ilde milletvekili adayı olmasına olanak tanınmış ve birden fazla ilde seçilme halinde, kendisine seçme hakkı tanınmıştı; diğer il(ler)de yeniden seçim yapılması gerekmekteydi (m. 30). Tasarıda bu duruma son verilmiş ve *bir kimsenin ancak bir seçim çevresinde aday gösterilmesinin mümkün olduğu belirtilmiş ve aksi halde adaylığı bulunan tekmil çevrelerde aldığı oylar(ın) hükümsüz sayılması öngörülmüştü. Buna rağmen seçilmiş olma halinde o kimse yerine seçimde milletvekili olmamış bulunanlardan, en çok oy almış olan kimse milletvekili olacaktı (m. 36).* Hem Komisyonunda hem de Genel Kurulda bu kurala itiraz edilmiştir. Nispi temsil sistemlerinde parti için önemli ve seçkin adayların ilk sıralarda gösterildiği ve seçilmelerinin garanti edildiği; oysa çoğunluk sistemlerinde kimsenin seçiminin garanti edilemediği belirtilmiş ve belirli kişilerin seçilebilmesini sağlamak için birden fazla seçim çevresinde aday olabilmelerinin gerekli olduğu ileri sürülmüştür. Sonuçta orta yol bulunarak çok sayıda seçim çevresinden değil ama en fazla iki seçim çevresinden aday olabilmeye kuralı getirilmiştir (m. 36).

1946 Seçim Kanununda “propaganda” ile ilgili hükümlere yer verilmemiş ve radyoda propaganda olanağından sadece

iktidar partisi yararlanmıştı. Yeni Kanunda her siyasi parti grubuna günde on dakikayı aşmayan propaganda hakkı verilmiş ve bu hakkın kullanımına ilişkin çeşitli ayrıntılara yer verilmiştir (m. 40-56). Ancak bu kurallar içinde, demokratik usullerle bağdaşmayan kurallara da yer verilmiştir. Düzenlemeye göre *kapalı yer toplantılarına ancak milletvekilleri, partilerinin belgesini taşıyan ve sayısı 5'i geçmiyen temsilcileri, o seçim çevresi seçmenleri ve milletvekili adayları ile bunların vekâletnamesini haiz temsilcileri katılabilirler* (m. 43).

Eski kanunda seçim defterlerini düzenleyen tek bir maddeye yer verilmişken yeni kanunda seçimlerde seçmen olma hakkı olmayanların oy kullanmasını önlemek için seçmen kütükleri ve seçmen kartlarını düzenleyen ve 24 madde, üç alt başlık içeren ayrıntılı bir bölüm düzenlemiştir (m. 10-32).

Eski Kanunda seçim işlerini yönetmekle görevlendirilen seçim kurullarının siyasal iktidarı destekleyen kişi ve kurullardan oluştuğu ileri sürülmüş ve 1946 seçimlerinin sonuçların da bu kişi ve kurulların etkisiyle yönlendirildiği iddia edilmişti. Bu yüzden de sürekli olarak seçimlerin yargı organının denetiminde yapılması gerektiği ileri sürülmüştü. Kanun bu eleştirileri dikkate alarak seçim işlerinin seçim kurullarınca yürütüleceğini (m. 57) belirttikten sonra “*yargıç nezaret ve murakabesine tabi*” (m. 59) bu kurulları şöyle sınıflandırmıştır:

Ankara’da bir Yüksek Seçim Kurulu, her seçim çevresinde bir il seçim kurulu, her ilçede bir ilçe seçim kurulu ve seçim bölgelerinde yerleştirilecek her sandık başında bir sandık kurulu bulunur./ Kendisine doğrudan doğruya bağlı bucak veya köy veya mahalle bulunan il merkezlerinde, bu yerler için ayrıca bir ilçe seçim kurulu bulunur (m. 58).

1961 Anayasasına kadar Anayasal dayanağı olmayan YSK bir başkan ve altı asıl, dört yedek üyeden oluşmakta ve bu üyelerden dördü asıl olmak üzere altısı Yargıtay, üçü asıl olmak üzere beşi **Danıştay** Genel Kurullarının kendi üyeleri arasından gizli oyla dört yılda bir seçilmektedir (m. 120-121). Kanun YSK’nın yetkilerini seçim öncesi ve seçim günü bakımından ikiye ayırmıştır. Seçim günü öncesinde il seçim kurullarının teşekkülüne, işlemlerine ve kararlarına ve adaylığa ilişkin itirazlar hakkında kesin karar vermekle yetkilendirilmişken, milletvekili seçildiğine ilişkin tutanak alan kişinin, seçilme yeterliliği ya da yetersiz oy nedeniyle seçilmediğine yönelik itirazları sadece TBMM’ye rapor etmekle görevlendirilmiştir (m. 123). Bu durumlarda tutanak iptaline karar vermeye yetkisi TBMM’ye verilmiştir. TBMM tutanak iptali kararı verdiğinde o yerde yeniden seçim yapılması öngörülmüştür(m. 126).

İl seçim kurulu, il merkezindeki en yüksek dereceli yargıcın başkanlığı altında on üyeden; ilçe seçim kurulu ilçedeki en yüksek dereceli yargıcın başkanlığı altında altı üyeden meydana gelmektedir. Ant içme zorunluluğu bulunan il ve ilçe seçim kurulu üyeleri, siyasi partilerin bildirdikleri isimler ile belediye meclisi ve il genel meclisi üyelerinden kura ile belirlenmektedir. Bir başkan dört üyeden oluşan *sandık kurullarının* başkanları, ilçe seçim kurulunca seçilecek üye sayısının iki katı şeklinde düzenlenen iyi şöhret sahibi olmakla tanınmış okuryazar seçmenler listesinden kurayla; sandık kurulu üyeleri ise ilçe seçim kurulu başkanınca, üçü siyasi partilerin bildirdiği isimlerden ve biri de köy-mahalle ihtiyar heyetinin seçmenlik vasfını taşıyanlarından olmak üzere kurayla belirlenmektedir (m. 62-74). Kanunda ayrıca hem siyasi partilerin hem de bağımsızların aday ve müşahitlerinin sandık başı işlemlerini izlemek üzere sandık başında bulunabilmesine olanak tanınmıştır (m. 75).

Belirli bir sandıkta çıkan sonuçların birleştirme sırasında farklı yazılmaması için adayların isimleriyle kazandıkları oy sayısını gösteren neticenin sandık kurul başkan ve üyelerince imzalı bir cetvelin bir hafta müddetle sandık çevresi dâhilinde asılı kalması ve bu cetvellerin tasdikli birer örneğinin siyasi partiler ve bağımsız adaylar müşahitlerine verilmesi öngörülmüştür (m. 114). Böylece gerçek seçim sonuçlarının kayıt altına alınması sağlanmış ve bunlarda

tahrifat yapılması önlenmiştir.

Böylece 1946-1950 arasında dile getirilen seçimlerin yargı denetiminde yapılması ve seçim kurullarının tarafsız hale getirilmesi yönündeki eleştiriler karşılanmıştır. Ancak 1946 görüşmelerinde çoğunluk sistemine yönelik eleştiriler karşılanmamıştır. Bunun arkasında CHP'nin her şeye rağmen il düzeyinde küçük farklarla da olsa seçmen çoğunluğunun elde edilebileceği ve iktidarının bu yolla sürdürülebileceği düşüncesi yatmaktadır. Ancak sonuç CHP'nin beklediğinin tam tersi olmuş ve DP illerde az oy farkıyla seçimleri kazanmış ama milletvekilliği çoğunluğunu elde ederek iktidarı ele geçirmiştir. Seçim sonuçlarına göre DP oyların %55'ini alırken, CHP oyların %41'ini almıştır. Ancak çoğunluk sisteminin sağladığı avantaj nedeniyle DP gerçek siyasal gücünün çok üstünde bir temsil olanağına kavuşmuştur: DP %55 oyla toplam milletvekili sayısının %85' ini (408 milletvekili) kazanmıştır. Buna karşılık CHP %41 oyla milletvekilliklerinin sadece %15'ini (69 milletvekili) kazanmıştır.

Fahri BAKIRCI

KAYNAKÇA

AKIN, İlhan, **Türk Devrim Tarihi**, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986.

AKŞİN, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İmaj Yayınevi, Ankara 2009.

ARSEL, İlhan, **Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları**, Mars Matbaası, Ankara 1965.

ATAAY, Faruk, **Türkiye Demokrasi Tarihi: 1789'dan Günümüze**, Nika Yayınları, Ankara 2020.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, Cilt III, Evrim Matbaacılık, İstanbul 1983. BAKIRCI, Seda, **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

BAYKAL, Tan, "Türkiye'de İlk Seçimler ve Yasal Dayanakları", **Social Sciences Research Journal**, S. 2, Tokat 2018, s. 190-205.

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara 1996.

EROĞUL, Cem, **Anatüzeğe Giriş ("Anayasa Hukuku"na Giriş)**, İmaj Yayınları, Ankara 2004.

EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam, Ankara 2013.

İDEM, Tekin, "Seçim Kanunları ve Uygulamaları Üzerinden 1946 ve 1950 Seçimlerine Bakış", **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, S. 3, Nevşehir 2022, s. 1372-1389.

KARAL, Enver Ziya, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi: 1918-1965**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981.

KÜÇÜK, Adnan, **İfade Hürriyetinin Unsurları**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2003.

OLGUN, Kenan, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 79, Ankara 2011, s. 1-36.

SANCAKTAR, Fatih Mehmet, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Anayasa, Seçim ve Meclis Tecrübesi: 1876-1923**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2021.

SOYSAL, Mümtaz, **Anayasaya Giriş**, İmge Kitabevi, Ankara 2011.

TANİLLİ, Server, **Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş**, Say Yayınları, İstanbul 1982.

TANÖR, Bülent, **Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

TİMUR, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge, Ankara 1994.

TÜRK, Hikmet Sami, "Demokratik Rejim ve Seçim Sistemleri", **TBB Dergisi**, S. 117, Ankara 2015, s. 419-452.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1950-secim-kanunu/?pdf=6063> adresinden erişilmiştir